

на мобільність для громадян держав, що представляють нижні шаблі ієрархії світ-системи, погіршенням ситуації із правами людини в найбільш відсталих країнах. У той же час, посилення міграційних потоків, транснаціоналізація громадянства та поява локальних спільнот мігрантів призвели до встановлення обмежень у вигляді інституту натуралізації у країнах ядра.

Таким чином, в епоху глобалізації громадянство виконує функцію інструмента відтворення нерівності та поляризації всередині капіталістичної світ-системи. Проголошена Французькою революцією ідея перетворення громадянства з привілею в універсальну цінність реалізувалася лише частково: основні тренди його розвитку дозволяють говорити про створення формального і реального громадянства. Якщо першим у тій чи іншій мірі володіє все населення земної кулі, то друге є привілеєм громадян переважно держав зони ядра. Подальші наукові пошуки у цьому напрямку вбачаються перспективним вектором дослідження інституту громадянства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Janoski T. The Ironies of Citizenship: Naturalization and Integration in Industrialized Countries / T. Janoski. – Cambridge, Cambridge University Press, 2010. – 352 p.
2. Castles S. Hierarchical Citizenship in a World of Unequal Nation-States / S. Castles // PS: Political Science and Politics. – 2005. – Vol. 38(4). – P. 689-692.
3. Kastoryano R. Citizenship, Nationhood and Non-Territoriality: Transnational Participation in Europe / R. Kastoryano // PS: Political Sciences & Politics. – 2005. – Vol. 38(4). – P. 693-696.
4. Balibar E. Outlines of a Topography of Cruelty: Citizenship and Civility in the Era of Global Violence / E. Balibar // Constellations. – 2001. – Vol. 8(1). – P. 15-29.
5. Wallerstein I. Citizens All? Citizens Some! The Making of the Citizen / I. Wallerstein // Comparative Studies in Society and History. – 2003. – Vol. 45(4). – P. 650-679.
6. Isin Engin F. and Turner Bryan S. eds.. Handbook of citizenship studies. London: Sage, 2002. – 340 p.
7. Levanon A., Lewin-Epstein N. Grounds for Citizenship: Public Attitudes in Comparative Perspective / A. Levanon, N. Lewin-Epstein // Social Science Research. – 2010. – Vol. 39. – P. 419-431.

УДК 327

Гурбич О.С.

Харківський національний
університет імені В.Н. Каразіна

СТАНОВИЩЕ ЦЕНТРУ КАПІТАЛІСТИЧНОЇ СВІТ-СИСТЕМИ В ІСТОРИЧНІЙ ПЕРСПЕКТИВІ

Аналізується розвиток капіталістичної світ-системи на прикладі Голландії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки у час їх найбільшого піднесення до ролі світового лідера, гегемона. На основі виявлених закономірностей умов завоювання, підтримання та втрати позицій світового лідера проводиться аналогія з сучасним становищем США у світі. Робляться висновки щодо можливості трансформації світової системи і пошуку нових центрів політичного тяжіння.

Ключові слова: світ-система, центр, США, трансформація.

© Гурбич О.С., 2011.

Гурбич А.С.

ПОЛОЖЕНИЕ ЦЕНТРА КАПИТАЛИСТИЧЕСКОЙ МИР-СИСТЕМЫ В ИСТОРИЧЕСКОЙ ПЕРСПЕКТИВЕ

Анализируется развитие капиталистической мир-системы на примере Голландии, Великобритании, Соединенных Штатов Америки в ходе их наибольшего подъема к роли мирового лидера,- гегемона. На основе выявленных закономерностей условий завоевания, поддержания и потери позиций мирового лидера проводится аналогия с современным положением США в мире. Делаются выводы о возможности трансформации мировой системы и поиска новых центров политического притяжения.

Ключевые слова: мир-система, центр, США, трансформация.

Gurbich A.

POSITION OF THE CENTER OF THE CAPITALIST WORLD-SYSTEM IN HISTORICAL PERSPECTIVE

Development of the capitalist world-system is analyzed as the example of the best growing of the Netherlands, Great Britain, the United States of America to the role of world-leader – hegemon. Based on the identified patterns of conquests, maintenance and loss position of the world leader it is drawn an analogy to the modern position of the United States in the world. It is concluded of the possibility of the world-system's transformation and looking-for new centers of political gravity.

Key words: the world-system, center, the U.S., transformation.

У ХХ ст. людство пережило дві світові війни, регіональні конфлікти, зникнення одних держав і народження інших, Велику депресію і „холодну війну”. На його початку Німеччина та її союзники намагалися вплинути на перерозподіл сфер впливу в світі й закріпити своє економічне зростання. Так, Німеччина в 1900 – 1913 рр. посідала друге місце у світовій промисловості, випереджаючи Англію, яка з 1880-их років почала здавати свої позиції США, та Францію (з 2 місця в 1860-х опустилась на 4 у кінці ХІХ – на початку ХХ ст.) [1, с. 12]. У результаті Британська імперія – найбільша на той час, все ж втратила місце світового центра, але воно перейшло не Німецькій імперії, а Сполученим Штатам Америки.

Про зміну центрів тяжіння писав американський дослідник Іммануїл Валлерстайн у своїй фундаментальній праці „Аналіз світових систем”. Він дав характеристику тому, як Великобританія стала світовим лідером, перейнявши першість у Голландії і як у середині ХХ ст. провідні позиції зайняли США. Водночас автор робить припущення, що у найближчі півстоліття світ еволюціонує до нового структурного порядку, відкидаючи ймовірність Китаю чи Росії у середньостроковій перспективі досягти потрібних для домінування в

світовій економіці показників ВВП. У своїх поглядах Валлерстайн був не єдиний. Так, зокрема, Дж.Аррігі в роботі „Довге ХХ століття: Гроші, влада та витоки нашого часу” описує переходи першості від одного гегемона до іншого.

В умовах зростання кризових явищ в економічному та соціально-політичному житті людства загалом і окремих країн зокрема, коли систематичне падіння основних індексів на Нью-Йоркській фондовій біржі у поєднанні з іншими чинниками опосередковано дестабілізує економіку країн світу, в яких американський долар є невід’ємною ланкою зовнішньо-торговельних операцій на фоні заяв про можливе переміщення геополітичного центру до Китаю та їхнього спростування є актуальним шляхом критичного аналізу та порівняння з сучасними умовами в історичній ретроспективі показати, як змінювалися світові центри останніх кількох століть, починаючи з Голландії та чим це було зумовлено. Адже, наприклад, втрата гегемонії Англії супроводжувалася двома світовими війнами. Для України актуальність теми полягає в аналізі світового досвіду щодо змін центральних і периферійних зон світ-системи задля обрання та створення найбільш оптимальної стратегії розвитку, щоб відповідати заявленій ще на початку 90-х років стратегії

стати мостом між Заходом і Сходом, а не буферною зоною, в якій все більше наша країна опиняється.

Серед західних дослідників, які вивчали й теоретично обґрунтовували становище і розвиток світових і регіональних центрів у їхньому взаємовідношенні з периферією можна виділити Дж.Аррігі, І.Валлерстайна, Дж. Абу Лугод, Дж. Модельські, С.Роккана, Ч.Тіллі, А.Г.Франка, К.Чейз–Данна та ін. На пострадянському просторі це праці І.Бусигіної, Т.Зонової, П.Кутуєва, В.Танчера, Р.Туровського, О.Фісуна.

Метою статті є концептуалізація умов і принципів формування геополітичних центрів з огляду на економічні та політичні чинники. З огляду на поставлену мету визначено такі завдання:

- здійснити аналіз розвитку капіталістичної світ-системи на прикладі Голландії, Великобританії, Сполучених Штатів Америки в час їх найбільшого піднесення до ролі світового лідера, гегемона;

- з'ясувати роль економічних, політичних і соціальних чинників у процесі збереження домінуючої ролі центра;

- виявити шляхи зміни геополітичних центрів у ході боротьби за розподіл ресурсів і сфер впливу;

- оцінити перспективи України внаслідок можливої зміни світового центру.

Об'єкт дослідження – міжнародні відносини країн центру і периферії. Предмет – здобуття, підтримання і втрата світової політичної першості Голландією, Великобританією та США.

Норвезький економіст Ерік Райнерт висловив думку, що для бідних країн сьогодення найбільший економічний інтерес становить історія Сполучених Штатів. Він наголошує на важливості послідовних історичних подій, фактів, які є важливими економічними уроками. Адже, якщо б в кінці XIX ст. не відбулася стрімка індустріалізація США, то вони могли б і не стати світовим економічним лідером вже на початку XX ст. А це стало можливим після такого, здавалося би, дестабілізуючого фактора, як війни 1776 р. за звільнення від британського впливу, а згодом перемоги армії півночі над конфедерацією південних штатів [2, с.12].

Аналізуючи цей ланцюг закономірностей, слід починати від початку творення самої системи, в якій ми зараз живемо і в якій став можливим визначальний вплив економіки США в сер. XX ст. Сучасний світовий устрій, на думку представників світ-системного аналізу, бере початок з XVI

– XVII ст. Так, І. Валлерстайн вважав, що існує конкретна єдина історична система – капіталістична світ-економіка, яка з часом утворенням у Європі та Іберамериці (іспаноя португаломовні держави Європи і Латинської Америки) пізніше з часом поширилась на увесь світ. У своїй основі капіталістичний спосіб виробництва ґрунтується на безмежному накопиченні капіталу, а його структура утворюється осьовим розподіленням праці від центру до периферії на основі нерівного обміну [3, с.43]. Це збалансована система, в якій жодна з держав не може перетворити міждержавну систему в єдину світ-імперію (такі, наприклад, великі політичні структури, як Російська або Османська імперії), кордони якої збігалися б з осьовим розподілом праці. Всі спроби здійснити подібну трансформацію виявилися невдалими. Хоча тричі, на думку І. Валлерстайна, на відносно короткий термін було успішним встановлення гегемонії – міжнародної системи відносин, за якої одна держава може нав'язувати свої правила в економічній, політичній, військовій, дипломатичній, культурній сферах. До таких випадків гегемонії він відносив: 1) Об'єднані провінції (Голландія) у сер. XVII ст.; 2) Об'єднане Королівство (Великобританія) у сер. XIX ст.; 3) Сполучені Штати Америки у сер. XX ст. [3, с.44].

Гегемонія Голландії припадає приблизно на 1620 – 1672 рр. Відновившись після війни з Іспанією, Нідерланди швидко перетворюються на велику торговельну, промислову і колоніальну державу. Опіраючись цій наймогутнішій тодішній державі, Сполучені Провінції Нідерландів стали впливовою морською державою. Вони були притулком для релігійних дисидентів, капіталістів, філософів і художників.

На середину XVII ст., коли ще майже по всій Європі господарював феодальний лад, Нідерланди були вже капіталістичною державою. Довкола них з'являється один із вузлів європейської боротьби за лідерство. Їх флот удвічі переважав флоти Англії та Франції разом узятих і був засобом боротьби за колоніальний поділ світу, пошук нових торговельних шляхів. Колоніальне захоплення здійснювалося за допомогою Ост-Індійської компанії, створеної ще 1602 р. Ця діяльність сприяла накопиченню величезних капіталів. Амстердам став центром і посередником торговельних і валютно-кредитних операцій. Водночас, Голландія XVII с. – країна з контрастною соціальною нерівністю буржуа і простого населення.

Після того, як основна частина капіталу почала направлятися не на розвиток промисловості, а у сферу посередництва у торгівлі і лихварство, намітився економічний спад країни. На початку XVIII ст. голландська мануфактура поступилась першістю Англії. Нідерланди перестали бути панівною торговельною і промисловою нацією [4, с.31-32]. Політична могутність країни стала занепадати після трьох війн з Англією (1651 – 1654, 1665 – 1667 і 1672 – 1674 рр.).

Стосовно гегемонії Великобританії, то І.Валлерстайн окреслює її приблизно 1815–1873 рр. Показуючи динаміку розвитку країни, дослідник наголошує на поступовому зменшенні частки сільського господарства в її економіці. Так, у 1700-1740 рр. Англія була не тільки провідним європейським експортером промислової, але й сільськогосподарської продукції, а до 1900 р. населення, зайняте сільським господарством, зменшилося до 10% [3, с.21]. За правління Ганноверської династії (сер. XVIII – сер. XIX ст.) у країні встановлюється справжня конституційна монархія, відбувається перша у світі промислова революція; Британія завдяки безпрецедентній морській могутності стала абсолютно недосяжною для континентальних держав за економічними показниками, загальним рівнем розвитку [5, с.658]. Водночас під час так званої американської революції 1776 – 1783 рр. Ганноверська династія втратила тридцять британських колоній.

Як і Голландія до того, Великобританія домінувала в різних галузях економіки, а її флот за чисельністю і могутністю переважав інші. До середини XIX ст. в Англії завершився промисловий переворот. Всі нові технічні винаходи та різноманітні машини стали використовуватися на головних стадіях виробничого процесу в усіх основних галузях англійської промисловості. Добре оснащене машинною технікою текстильне й бавовняне виробництво – займали передові позиції. Швидкими темпами, особливо в 30-40-і роки, зростає важка промисловість, машинобудування. За 1826-1850 рр. експорт машин збільшився більш, ніж у 6 разів. Успіхи виробництва спричинили збільшення експорту. Вивіз продукції з Англії на зовнішні ринки виріс за 1830-1849 рр. більш, ніж у 4 рази.

Великобританія під час своєї гегемонії 1815 – 1873 р. постачала напівпериферійним країнам, де була своя промисловість (Франція, Німеччина, Бельгія, США),

близько половини потрібних їм промислових товарів. Обмінювала промислові товари на сільськогосподарські продукти периферії. Згодом уже Франція, Німеччина та США почали позбавляла Великобританію ринків збуту і навіть створювала їй конкуренцію в торгівлі з периферійними зонами, що призвело у кінці XIX ст. до „Сутички за Африку”, всесвітнього перерозподілу праці, забезпечуючи нову специфічну роль центру: не стільки виробництво споживчих товарів, скільки виготовлення машин для виробництва споживчих товарів, а також забезпечення інфраструктури (у першу чергу залізних доріг). Водночас підйом обробної промисловості сприяв виділенню міського пролетаріату, який сформував власні організації (Профспілки, соціалістичні партії) [3, с.22].

На противагу цьому в XIX ст. опинились у програті ті народи, які не змогли пристосуватися і не могли конкурувати: селяни, ткачі з ручними прядками, колонізовані народи (ірландці, сирійці, поляки та ін.), що змушені були мігрувати. У складному становищі опинились Османська, Австро-Угорська та Російська імперії [5, с.782]. Але і Велика Британія, залишаючись впливовою країною світу не могла бути весь час на першому місці, особливо коли стадія зростання рівня прибутку змінювалася стадією його сповільнення. Так, після індустріальної революції настав період депресії 1826 – 1847 рр. Після період розвитку 1848 – 1873 рр. почалася Велика Депресія 1873 – 1894 рр., яка відзначилася зростанням експорту капіталу й зусиллями, спрямованими на зменшення вартості сировини. Її політичний вплив було підсилено боротьбою між конкуруючими європейськими державами за сфери впливу і за доступ до сировини за кордоном [6, с.306].

Отже, Великобританія виконувала функції світового уряду до кінця XIX ст. Але з 1870-х років вона почала втрачати контроль над балансом сил у Європі, а незабаром і у світі. І в тому, і в іншому випадку вирішальне значення мало набуття Німеччиною статусу світової держави. У той самий час здатність Великобританії залишатися центром капіталістичної світової економіки підірвалася виникненням нової національної економіки Сполучених Штатів, що володіла більшими багатствами, розмірами і ресурсами, які створили сприятливі умови для відтоку сюди робочої сили, капіталу і підприємців з Європи. Німецький і американський виклики

британському світовому пануванню посилювали один одного, підриваючи здатність Британії правити міждержавною системою, і в кінцевому підсумку вели до нової боротьби за світову першість з безпрецедентним насильством і запеклістю [7, с.104].

Зробивши аналіз і зіставлення розвитку в різних країнах-гегемонах можемо виділити чинники, необхідні для збереження домінуючої ролі центру. Зіставивши з ситуацією, яка склалась у першому десятилітті ХХІ ст. у США та їх вплив на світові економічні та політичні процеси, можемо припустити ймовірність збереження ними світової першості у геополітичних процесах. Важливе значення серед інших показників має розвиток економіки, зокрема, промисловості. Так, у кінці ХІХ ст. Англія втрачає промислову першість, її переймає США. На сьогоднішній день позиції останньої дещо послабилися. У березні 2011 р. Сполучені Штати вперше за 110 років перестали бути лідером за обсягом виробництва (19,4% світового ринку належить США, 19,8% – Китаю). Востаннє Китай був найбільшим виробником товарів у світі приблизно в 1850 р. Але ці дані не представляють загрози для США. У них величезна перевага в продуктивності, Штати виробляють ненабагато менше, ніж Китай у 2010 р., але при цьому в США у виробництві зайняті 11,5 млн. осіб порівняно з 100 млн. зайнятих у цьому секторі в Китаї. Більша частина промислового виробництва Китаю забезпечується китайськими дочірніми компаніями США, які використовують американські виробничі технології, зокрема в таких галузях, як електроніка.

Велика Британія свого часу почала здавати свої позиції, окрім іншого, ще й через застарілі технічні бази промисловості. Вона мала ринки збуту, але технічна відсталість, на фоні зростання інших держав призвела до зменшення обсягів виробництва. На сьогодні США не є технічно відсталими. Більш того, є конкурентоздатними в галузі науки та техніки, готові поширювати свої досягнення за певні економічні чи політичні дивіденди.

Уплив на економічну стабільність має також і збільшення державного боргу, зокрема у США державний борг у серпні 2011 р. був збільшений на 2,4 трлн. При цьому заплановано скорочення витрат бюджету на 2,1 трлн. доларів упродовж наступних 10 років без підвищення податків. Та вже на кінець листопада 2011 р. встановлена межа була перевищена через

відсутність дієвого плану зниження бюджетних видатків. Для порівняння: державний борг Китаю також зростає і складає 17% ВВП, що набагато нижче рівня аналогічного показника США, Японії і більшості європейських країн. Лідером серед країн-боржників досі залишається Японія. У Греції зовнішній борг по відношенню до ВВП перевищує 100%; високі ці показники й у провідних країн Єврозони, зокрема, Італії. Не зважаючи на тенденцію подальшого зростання американського боргу, що, безумовно, є фактором ризику, США далекі від проблем інших країн з високим борговим навантаженням.

Якщо порівнювати економічну кризу 1873 р., після якої Великобританія втрачає статус гегемона, з світовою кризою 2008 р., то можна прослідкувати схожі нестабільні явища в економіках усіх провідних країн світу. Тому однозначно стверджувати, що після цієї кризи США втрачать свої провідні позиції не варто. Можна прослідкувати таку закономірність: Велика депресія 1929-1933 рр., як і до того криза 1857 р., почалася з США і з часом перекинулася на інші країни. У 1857 р. кризу спричинили масові банкрутства залізничних компаній і обвал ринку акцій. Колапс на фондовому ринку спровокував кризу американської банківської системи. У 1929 р. на Нью-Йоркській фондовій біржі сталося різке зниження акцій, вартість цінних паперів впала на 60-70%, різко знизилася ділова активність, був скасований золотий стандарт для основних світових валют. До кінця 1929 р. падіння курсів цінних паперів досягло небувалої досі суми у 40 млрд. доларів. Закривалися фірми і заводи, ставали банкрутами банки, збільшувалась чисельність безробітних. Промислове виробництво під час цієї кризи скоротилося у США на 46%, у Великобританії на 24%, у Німеччині на 41%, у Франції на 32%. Курси акцій промислових компаній впали у США на 87%, у Великобританії на 48%, у Німеччині на 64%, у Франції на 60%. Колосальних розмірів досягло безробіття [8]. Починалась економічна криза із США у 1973 р., 1987 р. „чорний понеділок” теж був спровокований обвалом основних індексів Dow Jones, але США залишались провідним геополітичним гравцем. Після кризи 2008 р., їм все ж вдається зосереджувати в своїх руках головні важелі впливу на світові процеси, зокрема через наявність осередків впливових транснаціональних компаній саме в США. Взаємозалежність факторів криз минулого і

сьогодення вказує лише на глобалізованість, взаємозалежність економік і ще раз доводить домінуючу роль економіки США у світі, її чільне місце фінансово-економічного посередника.

І.Валлерстайн, даючи визначення гегемонії, зазначав, що держава-гегемон може нав'язувати свої правила в економічній, політичній, військовій, дипломатичній, культурній сферах. З-поміж інших ознак він надавав вагомому значення військовому потенціалу й могутності [3, с.44-45]. Зараз США продовжують свою військово-політичну експансію на Близькому Сході. Так, попри заяви та підготовку виведення військ, досі присутні війська Сполучених Штатів в Іраку. Тут за їх сприяння був створений новий уряд, з яким підписано багатомільярдний контракт на постачання зброї з США. Тим самим адміністрація Барака Обами враховує в'єтнамський досвід, щоб після виведення американських військ з Іраку сюди не прийшли до влади ворожі американцям сили, прагне залишити після себе сильну державу, яка залишатиметься союзником США і виконуватиме роль плацдарму американської політики в регіоні. Окрім цього, після революції і війни в Лівії контроль на цих територіях країн західної демократії, зокрема й США зростає. Водночас постає загроза нового етапу протистояння з Іраном.

Отже, аналізуючи міжнародні реалії можемо констатувати, що в економічному, політичному, дипломатичному, військовому відношенні США займають провідне місце в сучасній світ-системі. Те саме стосується культурної сфери, з усіма її проявами у розвитку національних культур кінця ХХ – поч. ХХІ ст. Важко уявити, що американська кіноіндустрія, поп-музика та у цілому масова культура, буде замінена у найближчий час, наприклад, китайським продуктом. Водночас чимало аналітиків доходять висновку, що пік гегемонії США вже минув. Якщо спиратися на дослідження І.Валлерстайна, то гегемонія Голландії та Великобританії були нетривалими, але до того, як їхні наступники зайняли промислову і політичну першість у світі, ці країни продовжували займати провідні позиції. Так, Великобританія й досі є впливовим гравцем на геополітичній карті світу. Незважаючи на кризові явища, що охопили весь світ, економічні показники США у першій чверті ХХІ ст. впливають, і мабуть, впливатимуть на міжнародну політику. Допоки не з'явиться новий світовий гегемон, саме від

політики Сполучених Штатів залежатимуть економіки інших країн. У майбутньому, з появою більш впливової країни, Сполучені Штати залишатимуться у зв'язці з новим світовим гегемоном.

Представники світ-системного аналізу звертають увагу на 100-150-річний цикл зміщення її внутрішнього „центру сили”. Як відзначив російський дослідник А.М.Ушков, піки гегемонії кожного нового „центру”, зазвичай, наступали після великомасштабних військових конфліктів, або світових воєн, що охоплювали світ-систему в цілому і тривали приблизно 30 років [9, с.52]. У світі постійно відбувається багато регіональних конфліктів. Нещодавні революції в Африці, становлення нової влади в Іраку, іранська загроза можуть бути показниками першого етапу більш масштабного світового військового протистояння, що ймовірно проходитиме по лінії „Захід – Схід”. Свого часу, з другої половини ХІХ ст., задовго до 1914 р починалась Перша світова війна. Тридцятилітня війна 1618 – 1648 рр. об'єднувала у собі ряд війн між окремими державами, які з часом були класифіковані за періодами (чеський, данський і т.д.). Протистояння такого рівня визначають нових світових гегемонів.

Як імовірний наступний центр світ-системи називають різні країни. Валлерстайн прогнозує кілька сценаріїв, зокрема протистояння між Японією, Європейським Союзом і Сполученими Штатами за лідерство у виробництві нової продукції. Водночас може загостритися конкурентна боротьба між Японією та Європейським Союзом за статус країни-гегемона. А найбільш імовірним може бути зближення Сполучених Штатів і Японії для протистояння Європейського Союзу [10, с.66]. Але сьогодні Японія після вибухів на атомній електростанції зосереджена на внутрішніх проблемах. Натомість економічні показники Китаю дають йому можливість претендувати на роль світового гегемона. Зараз економіки США та Китаю взаємозалежні. Очевидно, що у найближчий час світ не готовий сприймати Китай як посередника фінансово-економічних відносин у світі, та й купити китайський юань, наприклад, в Україні можна не в усіх банках, на відміну від американської валюти.

І.Валлерстайн наголошує, що Сполучені Штати і надалі продовжуватимуть зміцнювати економічні й політичні зв'язки з країнами Північної та Південної Америки, Японія – зі Східною та Південно-Східною

Азією, Європейський Союз – з країнами Східної і Центральної Європи та колишнього СРСР. Найбільш складними політичними проблемами в ході цього геополітичного реструктурування стали б інкорпорування Китаю в японсько-американську зону, а Росії – у зону Європейського Союзу. У рамках такого сценарію років через п'ятдесят можна очікувати серйозного загострення відносин між Європейським Союзом і Східною Азією і, можливо, успіху Східної Азії [10, с.66]. Але водночас автор більш схильний до сценарію системної кризи капіталістичної світ-системи.

Вочевидь, Україну як периферію Європи і напівпериферію світу в сучасній капіталістичній світ-економіці завчасно віднесено до сфер впливу більш потужних країн, таких як ЄС, США, Росія. Росію, з її ресурсним потенціалом і амбіціями, не можуть проігнорувати такі, поки більш впливові геополітичні гравці, як ЄС, США, Китай. Тому Україна залишатиметься прив'язаною до інтересів Російської Федерації у Чорноморському, Східноєвропейському регіонах. Але на роль світового центру Росії поки рано претендувати. А за умови зміни гегемона, припустимо – Китай, тяжіння до Європейського Союзу все ж залишатиметься і все визначатиме баланс сил у світі. Інша річ, що зміна такого масштабу центрів світового тяжіння супроводжується, зазвичай, великими військовими проти-стояннями. Це вплине не лише на економічну ситуацію в усіх країнах світу, але й спричинить переформатування кордонів, зокрема в Європі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Варга Е. Мировые экономические кризисы 1848 – 1935. Сравнительные мероприятия по истории кризисов в важнейших капиталистических странах / [под общ. ред. Е.Варга, Л.Мендельсона, Н.Трахтенберга, Е.Хмельницкой]. – М.: ОПИЗ. – Т.1: Государственное социально-экономическое издательство, 1937. – 808 с.
2. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными / Э.С Райнерт; [пер. с англ. Н.Автономовой, под ред. Н.Автомова]. – М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшая школа экономиста, 2011. – 384 с.
3. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире / И.Валлерстайн; [пер. с англ. П.М. Кудюкина / под общей ред. Б.Ю.Кагарлицкого]. – СПб.: Университетская книга, 2001. – 416 с.
4. Бусыгин А. Нидерланды / А.В. Бусыгин. – М.: Мысль, 1986. – 125 с.
5. Норман Д. Европа: історія / Д.Норман; [пер. з англ. П.Тарашук, О.Коваленко]. – К.: Основи, 2000. – 1464 с.
6. Вульф Е. Европа і народи без історії / Е.Р.Вульф; [пер. з англ. І. Пошивайла]. – К.: Вид. дім „КМ Академія”, 2004. – 535 с.
7. Арриги Дж. Долгий двадцатый век: Деньги, власть и стоки нашего времени / Дж. Арриги; [пер. с англ. А.Смирнова и Н.Эдельмана]. – М.: Издательский дом „Территория будущего”, 2006. – 472 с.
8. История мировых экономических кризисов – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://blogs.trust.ua/sng-economics/2009/08/28/127/Istoriya-mirovih-ekonomicheskikh-krizisov>.
9. Грачев Н. Концепция мир-системного анализа И. Валлерстайна: объяснительные и прогностические возможности / Н.М. Грачев; [отв. ред. Э.Р. Григорьян] // Куда движется мировое сообщество? Геополитика третьего тысячелетия. – М.: Институт социальных наук, 2006. – С. 50–54.
10. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI века / И. Валлерстайн; [пер. с англ. под ред. В.И. Иноземцева]. – М.: Логос, 2004. – 368 с.